

Normit ja saavutettavuus sosiaalityössä pakolaistaustaisten ja sateenkaarevien ihmisten kanssa

Inka Söderström
VTT, sosiaalityön yliopisto-opettaja
Helsingin yliopisto
inka.soderstrom@helsinki.fi

Sosiaalityön tutkimusaamukahvit 25.10.2024
Socca – Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus

VÄITÖSTUTKIMUS

*Ulossulkevat rajat:
Sosiaalityö ja
pakolaistaustaiset queer-
ihmiset Suomessa (2019–
2024)*

<https://helda.helsinki.fi/items/77e0f561-c3e7-4bcf-9981-48afac3ff601>

KESKEISET KÄSITTEET

- Queer
 - Seksuaalisuus tai sukupuoli eroaa yhteiskunnan normeista; ei-heteroseksuaalinen tai ei-cis-sukupuolinen
- Pakolaistaustainen
 - Hakenut turvapaikkaa Suomesta lähimenneisyydessään
- Sosiaalityö
 - Ammatillinen sosiaalityö vastaanottokeskuksessa tai maahanmuuttajapalveluissa
- Raja
 - Sekä konkreettiset (kansallisvaltio) että ei-konkreettiset, normatiiviset rajat (Gloria Anzaldúa, 1987/2021)

(Söderström, 2024)

TUTKIMUSASETELMA

- Tutkimuskysymys (1/3): *Miten sosiaalityön rajat muovaavat sosiaalityön saavutettavuutta pakolaistaustaisille queer-ihmisille Suomessa?*
- Aineistona haastattelut pakolaistaustaisten queer-ihmisten (n=11) ja sosiaalityöntekijöiden (n=12) kanssa (v. 2018-2020)
 - + muistiinpanot Migrin turvapaikkapäätöksistä (n=49) ja autoetnografinen tutkimuspäiväkirja-aineisto
- Analyysimenetelmänä temaattinen analyysi (Braun & Clarke, 2006)
- Viitekehyksinä kriittinen, queer ja dekolonisoiva tutkimus, sironvastainen sosiaalityö ja intersektionaalisuus

MITÄ SOSIAALITYÖN TARPEITA PAKOLAISTAUSTAISILLA SATEENKAARI-IHMISILLÄ VOI OLLA?

- Samoja kuin muillakin, ja niiden lisäksi mm.:
 - Pääsy sateenkaarijärjestöjen vertaistoimintaan (Together ja Soppu Helsingissä, Sinuiksi Tampereella)
 - Tiedon saaminen sateenkaari-ihmisten oikeuksista Suomessa
 - Erityisen tuen saaminen oleskelulupaprosessien (turvapaikka, perheenyhdistäminen) eri vaiheissa
 - Homo- tai transvastaiseen syrjintään puuttuminen esim. vastaanottokeskuksessa, kielikurssilla tai naapurustossa
 - Avun saaminen hyväksikäyttötilanteissa tai kunniaan liittyvissä konflikteissa
 - Tuki sukupuolenkorjaushoitoihin hakeutumisessa ja/tai sukupuolen juridisessa vahvistamisessa (Söderström, 2024)

SOSIAALITYÖN SAAVUTETTAVUUS

- Saavutettavuudessa on kyse siitä, kuinka helppoa tai vaikeaa ihmiselle on saada tarvitsemaansa tukea palvelusta
- Väitöskirjassa tutkimuksen kohteena on saavutettavuuden **rajat**
 - Tuen tarvitsemisen ja tuen saamisen välissä olevat esteet
- Rajat ovat usein normatiivisia eli perustuvat normeihin
- Normatiiviset rajat aiheuttavat vähemmistöstressiä sekä rajaavat asioita ja ihmisiä sosiaalityön marginaaliin

(Söderström, 2024)

Kuva [Will](#) / [Unsplash](#)

RISTEÄVÄT NORMIT: VALKONORMATIIVISUUS JA HETERONORMATIIVISUUS

Valkonormatiivisuus

- Kytkeytyy uusliberalismiin sosiaalipalveluja ohjaavana ideologiana
- Krooninen kiire, lyhyet tapaamiset
- Etäisyyden tunne työntekijän ja asiakkaan välillä
- Osattomuuden tunne suhteessa omiin palveluihin (esim. kirjaukset)
- Hiljaisuudet rasismin ympärillä

Heteronormatiivisuus

- Hetero-oletukset
- Stereotypiat
- Hiljaisuudet sateenkaarevuuden ympärillä
- Erojen ohittaminen
- Puheeksioton välttely
- Keinottomuus

(Söderström, 2024)

”Sillä tavalla, millä sosiaalityöntekijät työskentelivät ja käyttäytyivät, he sulkiivat yhteisen vuorovaikutuksen sillan. He eivät antaneet mun kokea oloani riittävän turvalliseksi, jotta olisin avautunut heille tunteistani tai elämästäni.”

Ikram, pakolaistaustainen haastateltava
(kaikki haastateltavien nimet muutettu)

(Söderström, 2024)

MITÄ ON VÄHEMMISTÖSTRESSI?

(Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021; Meyer, 2003)

- Krooninen stressitila, jota aiheuttaa itseen tai muihin samassa asemassa oleviin kohdistuva syrjintä ja syrjinnän pelko
 - Sorretussa asemassa olevan ihmisryhmän kollektiivinen trauma
- Tuntuu konkreettisesti fyysisinä stressi- ja traumaoireina, kuten sydämentykytyksinä, tärinä ja hikoiluna
 - Vähemmistöstressireaktiossa paljon samaa kuin traumareaktiossa

Photo by [Nathan Dumlao](#) on [Unsplash](#)

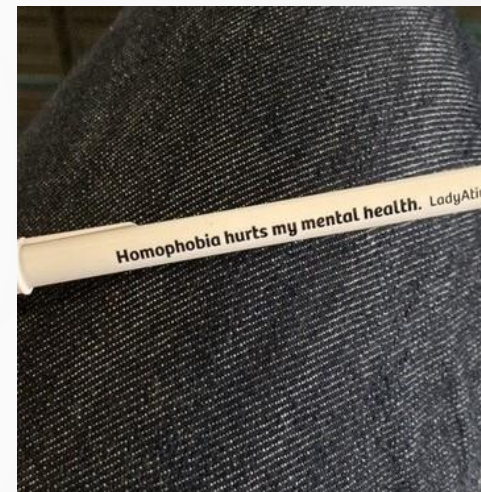
VÄHEMMISTÖSTRESSIN SEURAUKSIA

- Vähemmistöstressi on haitallista psyykkiselle ja fyysiselle terveydelle
 - Altistaa masennus- ja ahdistushäiriöille, päihdeongelmille ja itsetuhoisuudelle (Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021)
- Vähemmistöstressi heikentää luottamusta toisiin ihmisiin, esim. ammattilaisiin
- Saa ennakoimaan ja välttelemään mahdollisia syrjäntätilanteita, esim. alikäyttämään sosiaali- ja terveystalveluita
- Jos ihminen kuuluu useaan vähemmistöön samaan aikaan, vähemmistöstressin kielteiset vaikutukset kertautuvat

RESILIENSSI JA SUOJAAVAT TEKIJÄT

- Vähemmistöstressi ja sen ilmentyminen on hyvin yksilöllistä, ja voi vaihdella myös elämänvaiheesta toiseen
- Suojaavia tekijöitä mm. (Huuska, 2023):
 - Syrjinnän hyväksyminen todeksi
 - Kyky tiedostaa eriarvoisuuden vaikutuksia omaan elämään
 - Aktivismi
 - Vastavuoroinen tuki ja vertaisyhteisöt
 - Perheen tuki
 - Myönteiset representaatiot ja roolimallit

Kuva: Inka Söderström

MITEN VOI NÄKYÄ ASIAKASTYÖSSÄ?

Inka: Joo. [-] Millainen tilanne se oli tai miltä se tuntui? Jännittikö se sua tavallaan sen asian tuominen esille? Vai pystyitkö sä luottamaan siihen, että se sosiaalityöntekijä ottaa sen hyvin vastaan, sillä lailla kunnioittavasti? (tulkkaus)

Florent: Oli se jännittävää ja pelottavaa, ei se mitenkään helppoa ollut. Se oli oikeasti eka kerta, ja mä en yhtään osannut ennakoida miten se ottaa mut ja mun asian vastaan, että totta kai se oli pelottavaa. Mutta ei ollut muitakaan vaihtoehtoja. Mä nyt puhuin sille ja heittäydyin siihen. Ja luojan kiitos mä ojensin hänelle käteni ja kerroin tarinani, ja hän otti sen vastaan hienolla ja hyvällä tavalla. (tulkkaus suomeksi)

Palvelunkäyttäjän haastattelu (Söderström, 2024, s. 134–135)

- Voi olla vaikea ymmärtää, jos ei tunnista normeja, rakenteellista syrjintää ja niiden psykologisia vaikutuksia
- Palveluiden heteronormatiivisuuden purkaminen, jotta queeriydestä kertomisen ei tarvitse olla ”heittäytymistä”, jonka lopputulosta on mahdotonta ennustaa
- Sosiaalityöntekijän oma aktiivisuus turvallisen tilan luoja ja queeriyden mahdollisuuden puheeksiottajana (esim. esimerkkien kautta)

(Söderström, 2024)

MITEN VÄHEMMISTÖSTRESSIÄ VOI HELPOTTAA?

- Tärkeä muistaa: Syrjintä ja rasismi aiheuttavat traumoja, jotka voivat olla yksilöllisiä, kollektiivisia ja/tai ylisukupolvisia
- Vähemmistöstressi on traumareaktio, jota työntekijän toiminta voi joko triggeröidä tai helpottaa
- Traumainformoitu työote (mm. Matikka & Hipp, 2023)
 - Riittävästi aikaa ja rauhaa
 - Valinnan mahdollisuudet (esim. tulkki, kirjaaminen)
 - Työntekijän rauhallisuus
 - Sensitiivisen puheeksioton harjoittelu
- Älä vähättele toisen kokemaa syrjintää, vaikka et heti ymmärtäisikään sitä. Kuuntele, kuule ja usko. (Söderström, 2024)

SOSIAALIPALVELUSSA KOETUN VÄHEMMISTÖSTRESSIN HELPOTTAMINEN

Työyhteisön ja yhteiskunnan taso

Ulosulkevan normatiivisuuden, rakenteellisen syrjinnän ja hiljaisuuksien purkaminen palvelun rakenteissa

Asiakas-suhteen taso

Ymmärryksen lisääminen syrjinnän eri muodoista ja niiden psykologisista vaikutuksista

Traumainformoitu lähestymistapa
(turva, valinnan mahdollisuudet, hallinta, itsemääräämisoikeus)

Sensitiivinen puheeksiotto
(esim. sateenkaarevuus, rasismi, vähemmistöstressi, syrjinnän kokemukset)

Omien asenteiden reflektointi

Inklusiivinen kieli

Älä vähättele!

Tarjoo aikaa, rauhaa ja valinnanmahdollisuuksia

Miten sisäistämäni ajatukset normaaliudesta vaikuttavat työhöni?

”Ilmaisut, jotka mahdollistavat moninaisuuden kuulemisen”
(Väisänen, 2020)

KOHTI SAAVUTETTAVAMPIA SOSIAALIPALVELUITA

Koska vähemmistöstressi on aina reaktio syrjintään, paras tapa helpottaa sitä on sitoutua syrjinnänvastaiseen ja antirasistiseen työotteeseen ja vuorovaikutukseen

Kuva [oocceey Pixabaystä](#)

KIITOS!

Anzaldúa, G. (1987/2021). *Rajaseutu / La frontera: Uuden mestizan kutsu* (suom. H. Rundgren & O. Ortiz-Nieminen). Tutkijaliitto.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.

Huuska, M. (2023). Vähemmistöstressi ja resilienssi sukupuoli- ja sateenkaarikirjolla. Teoksessa Linner Matikka, J. & Hipp, T. (toim.) *Traumainformoitu työote* (s. 116–128). PS-kustannus.

Jaskari, O. & Keski-Rahkonen, A. (2021). Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. *Duodecim*, 137, 1781–8.

Matikka, J. & Hipp, T. (2023). *Traumainformoitu työote*. PS-kustannus.

Meyer, IH. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations. *Psychological Bulletin*, 129, 674–97.

Söderström, I. (2024). *Ulossulkevat rajat: Sosiaalityö ja pakolaistaustaiset queerihmiset Suomessa* [Akateeminen väitöskirja]. Helsingin yliopisto.

Väisänen, T. (2020). Sateenkaarevat pari- ja monisuhteet pari- ja perhetyössä. Teoksessa Lahti, A., Aarnio, K., Moring, A. & Kerppola, J. (toim.) *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla* (s. 243–254). Gaudeamus.